

Петрус М. В. Консолідація зусиль родини та школи як фактор ефективного навчання і виховання дітей на Підкарпатській Русі у 20-30-х рр. XX ст. / Маріанна Василівна Петрус // Освіта Закарпаття. – Ужгород, 2007. – №6. – С.39-43.

КОНСОЛІДАЦІЯ ЗУСИЛЬ РОДИНИ ТА ШКОЛИ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

На справу співпраці родини зі школою звертали увагу майже всі народи земної кулі. Педагогічна література роїться від статей на цю тему, тому й ми продовжимо дослідження даної проблеми, щоб збагнути вартість співжиття школи та дому.

Взаємодія двох важливих інститутів забезпечує поєднання сімейного і суспільного виховання в одну суцільну ланку, спрямовану на реалізацію єдиної мети – гармонійно розвинутої особистості.

Першочерговий внесок у вихованні дитини належить батькам, вони залишаються для багатьох з них найбільшим авторитетом. Але нерідко буває, що дійсність набагато складніша. Часто батькам не вдається досягти поставлених цілей у вихованні молодшої людини, не вдається зберегти родинні традиції, жити за нормами народної та загальнолюдської моралі. В цьому випадку педагоги повинні тісно співпрацювати з батьками та їх дітьми. Педагогам важливо знати реальну картину життя кожної родини і стан психолого-педагогічної готовності батьків до виконання виховних функцій.

Усе це актуалізує потребу вивчення проблеми взаємин родини та школи. Її вагомість в процесі навчання і виховання спостерігали ще наші предки. Тому перед нами стоїть завдання і святий обов'язок не вивірювати з пам'яті, а вберегти від забуття й байдужості традиції виховання, зробити набуток для наших дітей і нащадків.

Особливу увагу на консолідацію школи і сім'ї звертали в Підкарпатській Русі, яка мала багато проблем в сфері шкільного життя. Досить тільки вказати на погане економічне становище населення, низький рівень освіченості та на один з найбільш поширених пагубних пороків – алкоголізм [11,29].

З цього приводу корифей педагогічної думки **А.Волошин**, автор не одного десятка педагогічних праць, в основі правильного виховання дитини вбачав діловий союз родини і школи [2,14]. Радив батькам і вчителям зважати на те, що дитина повсякденно знаходиться під подвійним впливом: сім'ї і школи, які тісно доповнюють один одного. Ідеальним варіантом, на думку А.Волошина, є такий, коли школа нагадує учневі родину, а батьки, співпрацюючи з учителем, продовжують вдома його працю. Цій меті підпорядкований неминучий контакт між сім'єю і школою.

В даній статті ми висвітливо лише незначний обрізок педагогічних думок Підкарпатської Русі в період окупації Чехословаччиною, спираючись на матеріали періодики тих часів.

Відомий педагог вказаного періоду **С.Чегіль** теж не оминув своєю увагою досліджувану проблему. Він стверджував, що школа не може успішно працювати без допомоги і співпраці сім'ї. Тому необхідно усунути вже застарілий напис зі шкільних дверей: «Чужим входъ запрещень» і відкрити двері всім «членам суспільної доброї волі», які бажають ознайомитись з діяльністю великої поштивої «майстерні людського характеру і особистості», - школи [11,30].

Не можна заперечувати, на думку проф. С.Чегіля, великого впливу сімейного життя на душевний стан дитини. Як доказ наводив власну статистику: з 168 годин тижневого часу дитина вдома проводить $\frac{4}{5}$, в школі – 32 години – це $\frac{1}{5}$ всього часу. Якщо ж $\frac{1}{5}$ ще відвести на дитячі ігри і перебування поза домом, то залишається $\frac{3}{5}$ тижня, прожитих дитиною в сім'ї [11,31]. Отже, якщо при таких обставинах школа і сім'я працюють окремо, без загального плану і спільної мети, їх праця, в більшості випадків, - безрезультатна. Якщо ж батьки регулярно навідуються до школи, присутні на дитячих святах, батьківських радах, зборах, тоді школа стає однією з «найбільших непріятельниць гостинниць и кабаков» [11,32].

Вчитель «упражнительной» школи **В.Староста** розглядав співпрацю родини та школи як невід'ємний закон виховання дитини. Хороші батьки, на думку педагога, по можливості стараються навчати, виховувати своїх дітей на добрих прикладах так, щоб на фундаменті, зведеному в родинному домі, школа змогла збудувати ту сильну

і всесторонньо озброєну палату, яка буде містити в собі дорогоцінні скарби душевної роботи для блага свого і всього народу. Батько з радістю передає свій милий скарб на старання вчителя, бо переконаний, що школа зробить з нього доброго, чесного і розумного земледільця, торговця, урядника [8,70-71].

Таким чином, дитина зв'яже рідний дім зі школою, батьків – з вчителем, друзів – з братами та сестрами. Цей зв'язок, як підмітив В.Староста, є дуже важливим для майбутнього дитини. Він має бути непрестанно живим, міцним і взаємодіючим. Незгода між школою та рідними стосовно виховання і навчання дитини – неприйнятна за будь-яких умов, бо ціль у них одна. Щоб досягти цієї мети обираються найдієвіші і найкоротші шляхи, найефективніші засоби, спираючись на психологічні особливості дитини [8,71].

Ця ж думка простежується і його колегою, вчителем з Мукачева, видатним освітнім діячем Закарпаття **О.Полянським**, який вказував на необхідність тісної взаємодії родинного дому і школи, бо сім'я і школа мають дати державі миролюбних, працюючих горожан, виховати їх сміливими, вільними, творчими, які б могли протистояти всеземним нещастям.

Дуже вдале порівняння педагога про те, що дитина подібна до дикого овоча, який огородник пересаджає, поливає, обчищає і приживляє, щоб благородним став. Учитель також дитину «пересаджає» із теплого родинного гніздечка в школу, старається, щоб «прийнялася» там і щоб полюбила вчителя, школу як батьків та рідний дім [8,72].

О.Полянський стверджував, що «злу дітину учитель з психологічними ліками поставить її доброю, корисною, а неопытна бесіда, плохой приклад родителя зруйнує будову поступа її дітини аж до землі» [8,72].

Цю думку далі розвивав проф. С.Чегіль, який зауважив, що: «Семья в теченіи одного часа может испортить все то, что создала школа в теченіи цілої неділи» [11,30]. Звідси напрашується висновок, що школа не може плідно працювати без співпраці з батьками.

Повернімося знову до міркувань О.Полянського, який влучно порівняв дитину з пагінцем, що прийнявся і коріння пускає, а «зла рука переломить його, і огородникові знову треба чатувати нові гони» [8,73].

Загострену увагу приділяв і моральному вихованню. Наголошував на шанобливих стосунках з вчителями, ставлячи у взірець чужоземні країни, зокрема, Німеччину, Англію, Америку, Францію. Наводив у приклад євреїв, які вчать у своїх книгах, що «перший раз люби і шануй Бога, потім вчителя і так батьків». Бо батько виховує дитину тільки тілесно, а вчитель - душевно.

Проблемі консолідації зусиль родини і школи присвячена і публікація нашого земляка, талановитого педагога **І.Лазаря** «Родительські сходины». Автор паралельно з сімейним вихованням ставив природне, яке дає дитині сама природа. Під цим педагог розумів вроджені або набуті якості дитини, які визначають напрям її життя [6,117].

Школа паралельно з рідним домом повинна виховувати дитину. Батьки не мають вдосталь часу і знання, щоб дитину навчати і через те, передають її школі.

Велику роль у налагодженні спільної роботи педагогів і батьків І.Лазар відводив такій формі роботи як «родительські сходины», які вже добре на той час були розвинені у Німеччині, Франції та Швеції. На цих «сходинах» вчитель має можливість вказати батькам на раціональні напрямки виховання їх дітей. Пропонував програму проведення зборів:

- 1) Виклад вчителя.
- 2) Загальні розмови вчителя з батьками про їх дітей.
- 3) Індивідуальні розмови з батьками в результаті незвичайної поведінки вихованців.
- 4) Закінчення.

У вступній бесіді радив вчителю обрати таку тему зборів, яка б їх зацікавила. Це має бути не бесіда «високого стилю», а проста і доступна батькам. Бо «батьків не стиль, а приклад захоплює». Вчитель має вислухати батьків, дати їм слухні поради щодо виховання.

В кінці «родительських сходин», згідно порад педагога, варто навести деякі приклади різних виховних ситуацій і пояснити батькам, яким чином вони можуть досягти правильної поведінки їх дітей [6,118].

У цьому зв'язку увиразнимо статтю вчителя однієї із сільських шкіл Підкарпатської Русі **В.Зазимка** - «Родичівські ради при школах», яка органічно пов'язана з попередньою широко закритою темою про консолідацію зусиль родини та школи. Педагог розкрив суть, потреби і обов'язки «родичовських рад». Подав визначення: *«Родичовською радою* буде називатися представництво, вибране батьками шкільних дітей, яке буде сполучувати з нашою шкільною адміністрацією» [3,237].

За кордоном такі ради вже давно працюють і приносять багато користі, - відзначав В.Зазимко. - Учителю тужить по такій організації, в якій родина та школа могли б взаємно зблизитися [3,237].

Такого близького зв'язку між вчителями та родичами можна буде досягти в організованій спосіб – через «родичовські ради». До її складу входили родичі (за вибором) та вчителі.

У статті автор визначив обов'язки «родичовських рад» згідно з розпорядженням Міністерства шкільництва і народної освіти, виданого 19 травня 1930 року *«О здруженю родичов при народных и середних школах, а также при учительских семинариях»*:

1) Допомогати школі, щоб в ній створились хороші взаємовідносини між родичами, вчителями та шкільними дітьми.

2) Радитися з учителями у справах родинного і горожанського виховання, організувати для родичів і дітей лекції, бесіди, вистави.

3) Засновувати та утримувати для шкільних дітей різні організації: харчевні, комітети для вдягання, кружки для спорту, для влаштування прогулянок, екскурсій, відкриття читалень, бібліотек та ін.

Крім цих, «родичовські ради» при чехословацьких народних школах мали ще й інші обов'язки. Вони допомагали вчителям:

а) доглядати дітей поза школою;

- б) примушувати їх регулярно відвідувати школу;
- в) привчати дітей добре вести себе в школі;
- г) прикрашати класні кімнати під час деяких свят чи забав;
- д) організовувати шкільні прогулянки та доглядати там за дітьми [9, 2-3].

Одним словом, «родичовські ради» мали «пособляти» батькам, вчителям всебічно виховувати дітей, працювати за гаслом: «Все для наших дітей!» [3,238-239].

Діяльність «здружень» контролювалась «дозорними» шкільними органами при інспекціях [9, 2-3].

Стверджував, що дитину треба виховувати скрізь і всюди, де вона перебуває: вдома, на вулиці, в церкві, в читальні. «Навчити дитину грамоті ще не значить, що ми вже виховали з неї добру людину. Разом з грамотою дитині треба прищепити: чесність і пошану до себе і до своїх родичів, виплекати в неї любов до правди, до краси і до законності, взагалі, спрямувати дитячий розум на шлях духовної і фізичної чистоти та любові до ближнього. Одним словом, треба витворити з малої дитячої істоти: батькам – доброго сина (доньку), громаді – чесного громадянина, державі – свідомого республіканця» [3,239].

Кожному з нас відомо, що початки інтелектуального, а особливо морального виховання – дає родина (батько-мати). Тут починає дитина формуватися не лише фізично, але і розумово. На який «путь істини» родичі наставляють свою дитину, по такому вона й піде ціле своє життя. «Яблучко від яблуні не впаде далеко» - стара народна поговорка. І так воно, безумовно, і є. Вчителі це знають з власної практики.

Діти - радість своїх батьків та майбутнього свого народу. Тому, хто з батьків поправді любить своїх дітей, той буде любити і школу, буде її вірним приятелем та співпрацівником. А щоб така співпраця була найбільш успішною, то треба зробити так, щоб відносини родичів зі школою були найтіснішими та найбільш добросердечними. Щоб родичі довіряли вчителям, щоб навчали і виховували не лише шкільних дітей, а і їх родичів, які цього виховання потребують! [3,239].

Закарпатський педагог-практик **В.Машкаринець** у статті «Школа як продовження виховання родинного дому», вказував на те, що діти перше своє

виховання і навчання дістають у рідному домі, який є для них цілим світом. Автор вважав, що саме тут відбуваються перші спостереження, тут діти вчаться говорити і пізнають свої перші радості і горе та беруть участь в родинних веселих та сумних ситуаціях [7,130].

Впорядкування родинного дому, спосіб життя, звичаї та обряди, позитивні якості та вади родини є предметом думок, бажань і помислів дітей. Цим наповнюються їх душі і залишають за собою вічний слід. Доказом цьому є те, що людина уже навіть у старшому віці з приємністю і вдячністю згадує про ту теплоту і любов, в якій вона колись перебувала у сімейному домі.

Родинне виховання, як міркував педагог, є основою всестороннього виховання дітей, воно має велику виховну силу, є найкращою формою виховання і найлегше веде до цілі, але тільки тоді, коли батьки самі є добрими вихователями [7,131]. Проте, на жаль, дуже мало таких батьків, які могли б дати своїм дітям відповідне виховання. В.Машкаринець наводив низку прикладів сімейних ситуацій: в одній родині нема згоди між батьком і матір'ю в поведінці стосовно дітей; в другій – батько і мати керуються сліпою любов'ю до дітей і не виступають проти їх злих нахилів; в іншій родині батько або мати не має поваги у дітей через свої вади і т.д. Часом дитина скаже що-небудь проти батька або матері – всі сміються і вона потім ще гірше «ляпає» язиком. Іншим разом скубне дитина батька за волосся, а він ще підставить голову. Виб'є матері що-небудь із рук і всі навколо сміються та кажуть: добрий буде з неї розбишака. Хтось може на це не звернути увагу. Однак, не треба забувати, що всяка мала помилка робить велику шкоду. Дитина не знає змалку першої своєї святині, а потім лише боїться батька і матері та в душі не шанує їх. Через це «рветься у дітей на все життя та нитка честивості, яка в'яже добрих дітей з родичами» [7,131].

Отже, з вищесказаного виходить, що все те, що діється в рідному домі дуже відбивається на дітях. Тому сімейне виховання вимагає від батьків відповідної поведінки.

З родинного дому діти вступають до школи і від того часу знаходяться в подвійному вихованні, тобто в сімейному та шкільному. Цього принципу

дотримувався і А. Волошин [2,15]. Родинний дім і школа мають себе взаємно доповнювати та допомагати одне одному, бо лише взаємне виховання може бути корисним для дітей. Педагог акцентував на тому, що систематична наука, лад і порядок в школі, добрий приклад учителів, товаришів, шкільні свята, прогулянки, забави «вироблюють» душі дітей. В школі виховуються діти серед своїх ровесників, чим вже з дитячих років звикають піддаватися бажанню більшості і терпіти інших. В цей спосіб школа готує дітей до суспільного життя, до громадської роботи та до суспільних чеснот. Цього виховання не може дати рідний дім, бо тут діти знаходяться постійно лише в оточенні своєї рідні.

В школі збагачується розум дітей про світ і людей, про добре і зле, що не може подати в такій мірі родина.

Педагог запевняв, що від виховання залежить також щастя і доля дітей, «бо яких собі дітей виховаємо, таких і маємо» [7,132]. І не дарма французький філософ Гельвецій проповідував всемогучість виховання: «Людина стає такою, якою її виховання зробить». Це підтвердив і англієць Локк, який сказав, що через виховання можна із 100 людей 99 зробити або добрими, або злими.

Отже, якщо між сім'єю і школою буде тісний зв'язок і порозуміння, то будьмо певні, що з дітей виростуть чесні люди, які шануватимуть і любитимуть своїх родичів, будуть свідомими громадянами своєї держави.

Директор державної горожанської школи в с. Великий Бичків **М.Водонос** на учительській конференції 1926 р. зауважував, що співдіяльність школи та дому найбільш важлива для дітей старшого шкільного віку для того, щоб разом охороняти молодь від пагубних впливів, які можуть зруйнувати старше єство. Звертав увагу на те, скільки небезпек чатує підростаючих дітей, які переходять у стан дозрівання, які психологічні стреси вони переживають, як легко можуть зійти з правильного шляху і потрапити на бездоріжжя. Саме в цьому періоді вимальовуються вже перші риси майбутнього характеру виховання, тому необхідна сильна обсервація зі сторони учителів та родичів, щоб зорієнтуватися, по якій лінії дитина прямує, щоб знати, які виховні засоби і методи застосувати для вироблення доброго характеру [1,65].

Професор Хустської, Свалявської та Мукачівської гімназій, поет, публіцист, редактор студентського альманаху «Наши стремления», - **А.Карабелеш** вважав, що без належного домашнього виховання, шкільне – супроводжуватиметься доволі значними перепонами. Підтримує Я.Коменського, який уже сотні років тому прагнув до покращення домашнього виховання, щоб тим самим полегшити роботу учительства. Після Я.Коменського багато видатних педагогів підкреслювали необхідність у сприянні батьків учительству. Батьки, - вважав А.Карабелеш, - повинні усвідомлювати, що їх повинністю є формування духовних якостей – характеру дитини [4,8]. Намагаючись переконати читача у потребі взаємодії сім'ї та школи, наводив влучну цитату видатного чеського педагога Я.-А. Коменського: «Краще всього вчити на початку, пізніше – важче буде».

Тому батьки в інтересах своїх дітей повинні діяльність школи морально підтримувати і бути в хороших взаєминах з учительством. Між ними мають зникнути всі ненормальні явища різних політичних, релігійних і національних непорозумінь. А якщо з'являються які-небудь суперечки, то їх треба згладжувати в прямій згоді зі школою, але ні в якому разі не перед дітьми [4,10].

Отож, проф. А.Карабелеш у своїх педагогічних працях звертав увагу на взаємодію батьків та школи, насамперед, як на моральний аспект у вихованні дітей.

Суттєві твердження стосовно даної проблеми знаходять своє висвітлення у педагогічному часописі «Наша школа» (1937р., №7), у публікації під назвою «Школа і дім» (прізвища та імені автора не вказано; підпис - **Т.Б.**). Автор відзначав, що школа, а радше її представники, вчителі, повинні йти рука об руку з батьками. Відношення школи до дому і навпаки, педагог порівнював з нещасливим подружжям. «І вину злих успіхів виховання одна сторона спихає на іншу, замість того, щоб шукати їх у себе» [10,4]. На справи виховання повинен бути одностайний погляд батьків і школи, бо в противнім випадку настає згубний вплив на молоді дитячі душі. Через те й повинна існувати стала виміна поглядів між батьками і вчителями, при допомозі різного роду конференцій і принагідних балачок, щоб тим самим виточити шлях, яким має повести молодь до досягнення доброго виховання. Така виміна думок є не тільки корисна для обох сторін, тобто школи й дому, але й

для самих дітей. «Найкращі учні - то рослини, виплекані вдома, а не в школі. Домова карність є важкою справою, бо з неї бере початок взагалі всяка карність і влада. Оскільки той корінь злий, то ані пень, ані овоч не буде ніколи добрий. Оскільки домашнє й родинне життя здорове, панує в ньому згода, порядок, послух і почуття обов'язку, тоді випливають із них, немов із джерела, всі чесноти: бажання до праці, правдомовність, повага до старших, чесність і багато інших добрих людських норм» [10,4-5].

Інша річ, коли домашнє виховання - не найкраще. Там, де учень у своєму оточенні бачить тільки противності, родинну незгоду, там школа має важке завдання у вихованні молоді. Школа до таких сімей завжди буде в опозиції.

Вказував на те, що в тогочасному середовищі небагато родин з належним розумінням виховання, як і нема багато одиниць зі злими інтенціями у справах виховання, а найбільше таких, які явно злої волі не виказують, але розумних поглядів на виховання не мають. В таких родинах вчитель має поле для виміни поглядів, поле для сіяння своїх зерен праці, з якої дочекається, напевно, гарних плодів [10,6].

Єдність родини і школи потребує, - за аналогією поглядів вищевказаних педагогів, - співпраці різних чинників, «так само, як будова дому потребує різних майстрів, де кожний з них виконує щось інше, але за спільним планом та однією схемою» [10,6].

Місцем нав'язування співжиття школи з родичами педагог називав різного роду конференції, ради, на яких слід інформувати батьків про здібності їх дитини, про улюблені предмети, про пам'ять, правдомовність, пильність, чистоту, поведінку з товаришами та учителями. До того ж, дуже часто доводиться виховувати і самих родичів, щоб допомагали школі у вихованні. Виховання батьків пропонував проводити на різні виховні теми: порядок, хатня праця дітей, їх поведінка поза школою, точність, дитячий одяг. Потім радив перейти до більш наукових і загальних питань, як наприклад: права батьків, неправдомовність і її причини, нагороди й покарання, як засоби виховання, будова характеру в школі і вдома, наша дитина та впливи погоди і т.д. [10,7].

Пропонував впровадити сталі дискусійні вечори, на яких треба раз і назавжди «розвалити той мур, який відділяє школу від родини й суспільства» [10,7].

Отож, проводячи ретроспективний аналіз поглядів педагогів Підкарпатської Русі на досліджувану проблему, можна з впевненістю відзначити, що важливим фактором ефективного навчання і виховання дітей є взаємодія та співпраця школи та родини, які досягаються тільки тоді, коли школа постійно працює над підвищенням рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків, їх педагогічної культури. В цьому аспекті педагоги дійшли згоди, хоча кожен з них пропонує свої суттєві та вагомні повчання, які не можна залишати поза увагою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воданос М. Поступ конференції учительського збору держ. горож. школи в Вел. Бичкові з родичами учеников // Подкарпатська Русь. – 1926 (Р.ІІІ). - №3. – С. 64-66.
2. Волошин А. Педагогіка і дидактика. Ужгород, 1935. – 80с.
3. Зазимко В. Родичовські ради при школах // Учитель. – 1931 (Р.ХІІ). - №10. – С.237-239.
4. Карабелеш А. Семья и воспитание молодежи со взглядомъ на карпаторусскія обстоятельства. I ч. // Народна школа. – 1935-36. – №5. – С.7-12.
5. Карабелеш А. Семья и воспитание молодежи со взглядомъ на карпаторусскія обстоятельства. II ч. // Народна школа. – 1935-36. - №6. – С.5-9.
6. Лазар И. Родительські сходины // Учитель. – 1930 (Р.ХІ). – С.117-118.
7. Машкаринець В. Школа як продовження виховання родинного дому // Учитель. – 1931 (Р.ХІІ). - №7-8. – С.130-132.
8. Пешина Й. Сповідяльність школи з родичами // Учитель. – 1926 (Р.VII). - №4-6. – С.70-75.
9. Розпоряження министерства школьництва и народної просветы з дня 19 мая 1930, ч. 1516 през., о здруженю родичов при народных и середних школах, а также при учительских семинариях // Урядовый вісник школьного реферату красзнавчого уряду Подкарпатской Руси. – 1931. - №1. – С. 1-3.

10. Т.Б. Школа і дім // Наша школа. – 1937. - №7. – С.4-8.
11. Чегіль С. Психотехніческія испытанія и избираніе професіи въ Подкарпатской Руси. – Ужгород. – 1935. - С. 29-33.